

OSMANLI BELGELERİNDE AVUSTURYA BOYKOTU

(5 EKİM 1908-26 ŞUBAT 1909)*

Arař. Gör. Dr. Senem GÖNENÇ**

ÖZ

5 Ekim 1908'de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu 1878'den beri geçici işgali altında bulunan Bosna ve Hersek topraklarının ilhakını uluslararası antlaşmalara aykırı bir şekilde, âdetâ bir oldubitti ile ilan etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Bosna ve Hersek'teki egemenlik haklarına tazminat olarak da Yeni Pazar Sancağı'nda bulundurduğu askerini tahliyeye yeterli görmüştür. Avrupalı büyük güçler ilhakın meşru olmadığını ve Berlin Antlaşması'na (1878) aykırı olduğunu beyan etmişlerdir. Mamafih çok geçmeden kendilerinden görülecek yardımın diplomatik teşebbüslerden ibaret olacağı anlaşılmıştır. Yaşanan gelişmeler karşısında Osmanlı hükümeti haklı bir itilafın meydana gelmesi için diplomatik düzeyde çaba sarf ederken Osmanlı halkı da hükümetin elini güçlendirmek üzere çeşitli şekillerde tepkilerini göstermişlerdir. Doküman incelemesine dayanan ve ana kaynaklarını Osmanlı arşiv belgelerinin oluşturduğu bu tarihsel araştırmada; ihlal edilen egemenlik haklarına karşın Osmanlı halkının nasıl tepkiler verdikleri, bu hususta yaşanan gelişmelerin Osmanlı ve Avusturya hükümetleri arasındaki yazışmalara ve devlet görevlileri arasındaki görüşmelere nasıl yansıdığı, Osmanlı halkının protestolarına ve Avusturya hükümetinin şikâyetlerine karşı Osmanlı hükümetinin nasıl bir siyaset takip ettiği sorularına yanıtlar aranmıştır. Araştırma bulgularına göre; Avusturya hükümeti, Bosna ve Hersek'in ilhakı nedeniyle Osmanlı halkını oldukça üzmüş ve kimi zaman kanuna aykırı da olmak üzere farklı şekillerde tepki göstermelerine yol açmıştır. Avusturyalı yetkililer bu hususla ilgili olarak buldukları her fırsatta şikâyetlerini bildirmiş, özellikle Osmanlı memurlarının vazifelerini yerine getirmediklerinden ve diğer kanun dışı muamelelere maruz kaldıklarından şikâyetle Osmanlı hükümeti üzerinde bu suretle baskı kurmaya çalışmışlardır. Osmanlı hükümeti ise boykotun iktisadi şekil dışında başka bir hâl almamasına dikkat ederek, Osmanlı halkının boykotunu kanun dairesinde desteklemiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Avusturya, Avusturya-Macaristan, boykot, ilhak

AUSTRIA BOYCOTT ON OTTOMAN DOCUMENTS

(5 OCTOBER 1908-26 FEBRUARY 1909)

ABSTRACT

On October 5, 1908, the Austro-Hungarian Empire annexed Bosnia and Herzegovina, which had been under temporary occupation since 1878, in violation of international treaties. It considered the military evacuation in the New Pazar Sanjak sufficient as compensation for the Ottoman Empire's sovereign rights in Bosnia and Herzegovina. The great powers declared the annexation illegal and contrary to the Treaty of Berlin (1878). However, it soon became clear that the support from them would only consist of diplomatic initiatives. In the face of the developments, while the Ottoman government made efforts at the diplomatic level for a fair reconciliation, the Ottoman people protested in various ways to strengthen the government's

* Bu makale saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Mustafa AYDIN'ın danışmanlığında gerçekleştirilen Osmanlı-Avusturya Macaristan İmparatorluğu İlişkileri (1908-1914) ve Ders Kitaplarına Yansımaları başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Hasan Âli Yücel Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, senem.gonenc@iuc.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-3267-7580

hand. In this historical research, which is based on document analysis and the main sources of which are Ottoman archive documents, answers to the following questions were sought: How did the Ottoman people react to the violated sovereignty rights? How did the developments in this matter affect the correspondence between the Ottoman and Austrian governments, and the negotiations between the state officials? What kind of policy did the Ottoman government follow against the protests of the Ottoman people and the complaints of the Austrian government? According to the research findings the Austrian government upset the Ottoman people due to the annexation of Bosnia and Herzegovina and caused them to react in different ways, sometimes against the law. The Austrian authorities reported their complaints on this issue at every opportunity they found, and some of their complaints were unfounded. The Austrian authorities tried to put pressure on the Ottoman government, especially regarding the fact that government officials did not fulfill their duties and were exposed to other illegal treatments. The Ottoman government took care that the boycott did not take any other form than economic and supported the boycott of the Ottoman people within the scope of the law.

Keywords: Ottoman, Austria, Austria-Hungary, boycott, annexation

Giriş

1908'de Meşrutiyetin ikinci kez ilanıyla gelişen iç olaylar ve yeni Mebusan Meclisi için Bosna-Hersek'ten de temsilciler seçilip buranın Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk bir yer hâline dönüştürülmesi ve Bosna'da kendiliğinden bir parlamento oluşması gibi ihtimaller üzerine Avusturya-Macaristan İmparatorluğu 5 Ekim 1908 tarihinde Bosna ve Hersek'i resmen ilhak etmiştir (Beydilli 1991:176).¹

Anayasanın yeniden ilanıyla Bosna ve Hersek halkı diğer Osmanlı halkı gibi meşrutiyet hükûmetinin kazanımlarından istifade edebilecekken Avusturya-Macaristan İmparatorluğu geçici işgale son vererek Bosna ve Hersek'ten çekileceği yerde, yalnızca Yeni Pazar Sancağı'nda bulundurduğu askerini tahliye ile söz konusu iki eyaletin ilhakına karar verdiğini ilan etmiştir. Bu gelişme karşısında Osmanlı Devleti Düvel-i Muazzama'ya durumu bildirerek, bilhassa İngiltere'nin görüşlerine müracaat etmiştir.

Avrupalı büyük güçler ilhakın meşru olmadığını ve devletler arasında imzalanan Berlin Antlaşması'na aykırı olduğunu beyan etmişlerdir. Ne var ki çok geçmeden bu hususta kendilerinden görülecek yardımın diplomatik teşebbüslerden ibaret olacağı anlaşılmıştır. Söz konusu devletler bu emrivakinin geri döndürülemez olduğunu düşünerek, Osmanlı Devleti'nin ihlal edilen haklarına karşılık maddi bir tazminatı evla görüp, bu sureti tavsiye ettiklerini belirtmişlerdir.

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ise bir süre yalnızca Yeni Pazar Sancağı'nda bulundurduğu askerinin tahliyesini tavize yeterli görerek, tazminat verilmesinin müzakeresine bile yanaşmamıştır. Buna karşın Osmanlı Devleti haklı bir itilafın meydana gelmesine değin protestolarını devam ettirmeye, Bosna ve Hersek'i eskiden olduğu gibi Avusturya'nın işgali altında ve geçici idaresinde tanıyıp, bu vilayetlerden diğer Osmanlı memleketlerine gelecek ahali hakkında önceden olduğu gibi Osmanlı Devleti tebaası muamelesi yapılmasına karar vermiştir. Uluslararası hukuk ve anlaşmalara aykırı olan bu hareketin verdiği üzüntü ile Osmanlı halkı da,

¹ İlhakın gerçekleşmesinde etkili olabilecek hususlar hakkında bir değerlendirme için ayrıca bkz. (Gönenç 2021).

haklarının muhafazası için savaşa iştirak etmek üzere orduya katılmaya hazır olduklarına kadar desteklerini belirten telgraflar göndermek de dâhil olmak üzere, çeşitli şekillerde tepkilerini göstermişlerdir.

Öte yandan Bâbıâli'nin teşebbüsleri neticesinde Avusturya hükûmetiyle Bosna ve Hersek'e ilişkin başlayan müzakereler hukuku temin etmek üzere konulan esasın kabulüne Avusturya'nın tereddüt ve buna mukabil Osmanlı Devleti'nin sebat göstermesi nedeniyle uzamıştır (MMZC 1982: 168-172, 176). Bu süreçte Avusturya mallarına karşı vuku bulan boykot ise Avusturya hükûmetini düşündürmeye başlatmış, oldukça zarar ve ziyana uğratmıştır.² Her ne kadar Avusturya hükûmeti Osmanlı memleketlerindeki boykota nihayet verilmedikçe müzakerelere girişmeyeceğini beyan etse de (BOA, Y.PRK.TKM: 51/54, [12 Ocak 1909]; Çetinkaya 2004: 109-110) söz konusu boykot devam ettiği hâlde müzakerelere girişilmesi kararlaştırılmıştır (BOA, Y.PRK.TKM: 51/54 [12 Ocak 1909]).

Bu çalışmada ilhaktan itilafa evrilen süreçte Osmanlı hükûmeti diplomatik teşebbüslerde bulunurken hükûmetin elini güçlendirmek üzere Osmanlı halkının nasıl tepkiler gösterdikleri, Osmanlı topraklarında neler yaşandığı, bu gelişmenin iki devletin çeşitli görevlerdeki temsilcileri arasındaki görüşmelere ve yazışmalara nasıl yansıdığı Osmanlı arşiv belgeleri üzerinden ortaya konulmuştur.³

² 18. ve 19. yüzyıllarda ticarete tarım ürünleri ağırlıktaydı. Daha sonraki dönemde Bohemya cam ürünleri, porselen ve tekstil ürünleri İkili Monarşi'nin yüksek değere sahip işlenmiş malları olarak buna ilave olmuştur. İkili Monarşi özellikle hazır mallar, şeker (Türk ithalatının % 80'i idi), kağıt, koyun ve yün ürünleri, tuhafiyeye ürünleri, pirinç, un, kibrit, alkol, iplik, sigara kağıdı, mobilya, şarap ve alkollü içkiler (özellikle kiraz likörü ve erik rakısı), inşaat malzemeleri, çimento, cam, porselen, çakı, iğne ve ayakkabı ihracatı gerçekleştirilmekteydi. Bu dönemde asıl dikkat çeken Avusturyalı tekstil üreticilerinin Osmanlılara fes imal etmekle ilginç bir pazar oluşturmalarıydı (Bekos ve Garcia 2011: 86; Pittioni 2011: 43-44; Samsinger 2010: 370).

³ Bosna ve Hersek'in ilhaki ve sonrasında Avusturya mallarına karşı vuku bulan Osmanlı boykotu hususunda yapılan tez ve makale çalışmalarında konunun daha çok Osmanlı basınına yansımaları bakımından ele alındığı görülmektedir: Elmacı'nın (1996) "Bosna-Hersek'in Avusturya Tarafından İlhakı ve Doğurduğu Tepkiler (1908-1912)" başlıklı yüksek lisans tezi Osmanlı Devleti'nin ve diğer devletlerin ilhaka tepkilerini ve boykotaj kavramı ile 1908 yılında Avusturya'ya uygulanan boykotu başta Ahenk, İkdam, İttihad, Sabah ve Tanin olmak üzere bilhassa döneme ait gazeteler üzerinden ortaya koymasıyla önem arz etmektedir. Çetinkaya (2002) "Economic Boycott As a Political Weapon: The 1908 Boycott in the Ottoman Empire/Politik Bir Silah Olarak İktisadi Boykot: Osmanlı İmparatorluğu'nda 1908 Boykotu" başlıklı yüksek lisans tezini daha sonra 2004 yılında "1908 Osmanlı Boykotu: Bir Toplumsal Hareketin Analizi" adıyla kitap olarak yayımlamıştır. Çetinkaya'nın (2004) Osmanlı basınından (Anadolu, Aks-ı Sada, İttihad ve Terakki, Şura-yı Ümmet, İttihad, Millet, Tanin, Gave, Serbesti, Volkan, İkdam, Sabah, Musavver Muhit, Musavver Geveze, Musavver Papağan, Davul, Boşboğaz, Bağçe, İstişare, Ulum-ı İktisadiye ve İçtimaiye Mecmuası, Ameltheia, Ergatis) ve Gölen (1998)'in çalışmasında yer verdiği risaleler ile diğer Türkçe ve İngilizce ikincil kaynaklardan yararlanarak hazırladığı bu çalışma 1908 Osmanlı boykotunun farklı politik ve sosyal gruplar (işçiler, tüccarlar, memurlar, hükûmet, İttihadcılar) tarafından nasıl politik bir silah olarak kullanıldığını ele alması bakımından dikkat çekmektedir. Özkan'ın (2002) "Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan Tarafından İlhakı (5 Ekim 1908)" başlıklı yüksek lisans tezi Bosna-Hersek'in ilhakını ve bu ilhaka büyük devletlerin tepkilerini, Avusturya mallarına uygulanan boykotu ve Osmanlı Devleti'nin ilhaki tanımını Türkçe ikincil kaynaklar üzerinden ve kısmen Osmanlı arşiv belgeleri ile döneme ait gazetelerden (İkdam, Sabah, Serbesti, Şurâ-yı Ümmet, Tanin, Terüman-ı Hakikat) de yararlanmak suretiyle ortaya koyması yönünden alana katkı sağlamaktadır. Yılmazata (2013) 2005 yılında "Avrupa Devletlerin Bloklaşma Sürecinde

1. İlhak Dolayısıyla Avusturya Mallarına Uygulanan Boykota İlişkin Avusturya Devleti Yetkililerinin Şikâyetleri

Marki Pallavicini Külliyyatı⁴

1908/1909 Bosna'nın İlhak Krizi" adlı yüksek lisans tezini daha sonra "Savaşa Giden Yol 1908 Bosna-Hersek'in İlhakı" adıyla kitap olarak yayımlamış ve bu çalışma 5 Ekim 1908 tarihinde Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhak edilmesini, bu hadiseye karşı devletlerin tepkilerini, Osmanlı Devleti'nde görülen boykot hareketlerini ve Osmanlı ile Avusturya-Macaristan imparatorlukları arasındaki krizin çözümünü büyük ölçüde Almanya Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşivi'ndeki belgeler üzerinden inceleyerek konuya farklı bir pencereden bakabilmeye imkân tanınması yönüyle önem arz etmektedir. 1908 yılında Avusturya'ya karşı yapılan boykot konusunda yapılan diğer çalışmalarda da boykotun daha çok Osmanlı basınına yansımaları bakımından ele alındığı görülmektedir. Bununla ilgili ayrıca bkz. Yavuz'un (1979) "1908 Boykotu" başlıklı makalesi (Tanin gazetesinden yararlanılmıştır); Emiroğlu'nun (1994) "Trabzon'da Avusturya Boykotu 1908" başlıklı makalesi (Avusturya boykotu Trabzon'da yayımlanmaya başlayan Feyz gazetesi üzerinden ortaya konulmuştur); Kişi'nin (1996) "Avusturya ve Bulgaristan'a Karşı İzmir'de 1908 Boykotu" başlıklı makalesi (İttihad ve Ahenk gazetelerinden yararlanılmıştır); Elmacı'nın (1999) "Karikatürlerle Avusturya Boykotajı" başlıklı makalesi (Avusturya boykotajı ile ilgili olarak Kalem dergisinde yer alan karikatürlere yer verilmiştir); Elmacı'nın (1997a) "Fes-kalpak Mücadelesi" başlıklı makalesi (İkdam, İttihad ve Terakki, İttihad, Ahenk, Millet, Sabah ve Tanin gazetelerinden yararlanılmıştır); Elmacı'nın (1997b) "1908 Avusturya Boykotunda Liman İşçileri" başlıklı makalesi (İttihad, Ahenk, İkdam, Tanin ve Sabah gazetelerinden yararlanılmıştır); İlhan'ın (1997) "İzmir'de Avusturya Boykotajı" başlıklı makalesi (Sabah, Tanin, İttihad ve Terakki, İttihad, İkdam, Ahenk, Kave ve Köylü gazetelerinden yararlanılmıştır); ayrıca Gölen'in (1998) ilhaka Boşnak tepkileri ile ilgili olarak sadaret ve mebusan meclisine verilen layihalardan [Bosna Hersek Cemiyet-i Hayriyye-i Osmaniye'nin (1324) "Bosna Hersek Hakkında Meclis-i Mebûsân-ı Osmanî ve Makam-ı Sadârete Takdîm Olunan Levâyih"; Bosna-Hersekli Ali Rüşdî'nin (1324) "Bosna Hersek'in Memâlik-i Osmaniye'den Tefrikiyle Avusturya'ya Satmak Fikrinde Bulunanların Vücûb-u Tel'înini Nâtik Bosna Hersek Ahâlisi Namına Meb'ûsân ve A'yân-ı Osmanî Meclislerine Verilen Lâyihadır"; "Bosna Hersek Ahâli-i İslâmiyesi Tarafından Meclis-i Mebûsân-ı Osmaniye Takdîm Olunan Lâyihadır (1324)] ve kamuoyuna yönelik çalışmalar kapsamında yazılan kitapçıklardan [{"Bosna Hersek", (1324); Ali Şadi'nin (1327) "Bosna Hersek Yahud Osmanlıların Alsas Loren'i"}] yararlanarak alana katkı sağlayan bir çalışması da mevcuttur.

⁴ Elmacı 1999: 52. Bu karikatürde limanlardaki boykotta Osmanlı hükümetinin de etkisi olduğunu düşünerek çok sayıda şikâyet dilekçesi veren Avusturya-Macaristan elçisinin şikâyetlerinin ciddi bir külliyyat oluşturduğu ifade edilmektedir (Elmacı 1999: 52).

Bosna ve Hersek eyaletlerinin ilhakını protesto amacıyla Osmanlı topraklarında Avusturya mallarına uygulanan boykotla ilgili olarak Avusturya Devleti yetkilileri tarafından çok sayıda şikâyet bildirilmiştir. Bu şikâyetlere konu olan Osmanlı hükûmet memurlarının başında bilhassa gümrük memurları ve zabıta memurları gelmiştir. Gümrük memurları Avusturya mallarının gümrüklerden çıkarılmasını engellemekle, zabıta memurları ise Avusturya mallarına karşı vuku bulan menfi teşebbüslere ilgisiz durarak vazifelerini yerine getirmemekle itham edilmişlerdir. Nitekim bu husus Osmanlı Devleti'nin Viyana Sefareti Maslahatgüzarı ile Avusturya Hariciye Nezareti İkinci Şube Müdürü arasında gerçekleştirilen bir mülakata da konu olmuştur (*BOA, BEO: 3445/258352 [2 Aralık 1908]*). Bu görüşmede İkinci Şube Müdürü Osmanlı halkının Avusturya mallarını almaya zorlanmalarını istemediklerini, yalnızca Osmanlı memurlarının görevlerini yapmalarını istediklerini, gümrük memurlarının eşyalarının gümrüklerden çıkarılmasını engellendiklerini ve zabıta memurlarının halkın Avusturya mağazalarına girmesini engelleyen bazı kişilere karşı müdahalede bulunmadıklarını söylemiştir. Hükûmet memurlarının bu hâllerinin vazifelerini suistimal etmek demek olup olmadığını soran İkinci Şube Müdürü, Osmanlı hükûmetinin bu tutumuna karşı müzakerelere devam etmenin Avusturya açısından kabul edilemez olduğunu söylemiştir. Buna mukabil Viyana Maslahatgüzarı aldığı malumata göre memurların kanun dairesinde görevlerini yerine getirdiklerini belirterek, halkı boykotu sona erdirmeye zorlayamayacakları cevabını vermiştir (*BOA, BEO: 3445/258352 [24 Kasım 1908]*).

Osmanlı topraklarında Avusturya mallarına uygulanan boykotla ilgili olarak Avusturya vapurlarından yük ve yolcu çıkarılmasının engellenmesi ise o sıralar çatışmaya neden olabilecek ciddi bir hadise olarak yorumlanmıştır. Bu hususta Bulgaristan Komiserliği İkinci Kâtibî Erkân-ı Harbiye Miralaylarından Şükrü Bey, Avusturya Devleti'nin Sofya Ataşemiliteriyle yaptığı bir görüşmede Ataşemiliterin Osmanlı memleketlerinde Avusturyalılar aleyhine yapılmakta olan boykotun fena neticelere sebebiyet vereceğinden ve vapurların tahliyesine müsaade edilmediği takdirde bir çatışma vuku bulacağından bahsettiğini bildirmiştir (*BOA, A.MTZ. (04): 173/17 [3 Aralık 1908]*). Şükrü Bey Viyana'da neşredilen Çayt (Zeit) gazetesinin Sofya Muhabirinin de boykota İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin etki etmekte olduğunu⁵, bunun milletlerarası hukuka aykırı bir şey olmasından dolayı Avusturya tüccar vapurlarıyla beraber Avusturya zırhlılarının da gitmesiyle vapurun tahliyesine müsaade edilmediği takdirde orada bir çatışma yaşanabileceğini ve Avusturya sefirinin de yakında münasebetlerin kesileceğini söylediğini belirtmiştir. Şükrü Bey bu değerlendirmelere karşın ticaret yapmakta serbest olduğundan müdahalenin mümkün olmadığı, ancak buna hükûmet memurlarının sebep oldukları görüldüğü takdirde Osmanlı hükûmetinin bunları şiddetle cezalandıracağı cevabını verdiğini belirterek, söz konusu ifadeler dikkat çekici olduğundan bu mülakatta konuşulanları bildirme ihtiyacı hissettiğini ifade etmiştir (*BOA, A.MTZ. (04): 173/17 [27 Kasım 1908]*).

⁵ Öte yandan Avusturyalı yetkililer boykotu İttihadcılarının örgütlediklerini bildiklerinden (İlhan 1997: 19) Ahmed Rıza Bey de Aralık ayında gerçekleştirdiği Avrupa gezisinde Neue Freie Presse adlı Avusturya gazetesiyle başında fesi ile görüşmüş ve boykotu hükûmet yapmadığından bu hususta devletlerin aracılığını hata olarak gördüğünü belirtmiş; böylece hem Osmanlı hükûmetini hem de cemiyeti bir bakıma savunmaya çalışmıştır (Elmacı 1997a: 31-32).

Avusturya sefaretinden boykota ilişkin şikâyetlerini yaşanan hadiseler üzerinden ayrıntılı olarak belirten çeşitli muhtıralar da verilmiştir. Bu hususta verilen bir muhtırada Avusturya Lloyd Kumpanyası vapurlarından biri Mersin'de posta çantalarını çıkarırken posta çantalarını yüklemeye cüret etmiş olan bir hamalın tehdit ve darp edilmek suretiyle hakkında kötü muamelede bulunduğu (*BOA, DH.MKT: 2700/60 [11 Aralık 1908]*), Trabzon boykotaj komitesinin Avusturya malı getirecek olan tacirleri öldürmekle tehdit ettiği (*BOA, DH.MKT: 2700/60 [14 Aralık 1908]*), İskenderun'da bir Avusturya vapurunun yüklerini çıkarmak isteyen hamallarla mavnacıların boykotçular tarafından tehdit edilerek vapurun yüklerini çıkarmaktan menedildikleri (*BOA, DH.MKT: 2700/60 [14 Aralık 1908]*)⁶, Beyrut'ta Avusturya postanesine ait bir posta kutusunun ahali tarafından kırıldığı (*BOA, DH.MKT: 2700/60 [24 Aralık 1908]*), İzmir'de Avusturya vapurunun yüklerini çıkarmakta olan bir mavnanın rıhtımda bağlı bulunan halatının zorla kesilerek vapurun yüklerinin çıkarılmasının engellendiği (*BOA, DH.MKT: 2700/60 [25 Aralık 1908]*), Bar iskelesinden yolcuların bile çıkmalarının zor kullanılarak önüne geçildiği, bir Avusturya ticarethanesi namına gelen altı adet posta paketinin paketleri taşıyan hamalın elinden zorla alınarak çalındığı (*BOA, DH.MKT: 2700/60 [15 Aralık 1908]*) ve boykotaj komitesi azasından birinin İzmir gümrüğüne memur edilip Avusturya mallarının getirilip getirilmediğine baktığı (*BOA, DH.MKT: 2700/60 [2 Aralık 1908]*) ifade edilmiştir. Avusturya sefaretinin Osmanlı hariciye nezaretine verdiği bu muhtıra üzerine dâhiliye nezaretinden Aydın, Adana, Halep ve Trabzon vilayetlerine Osmanlı Devleti'nin bazı iskelelerinde Avusturya vapurlarına, posta çantalarına, eşya çıkarmak isteyen hamallar ile mavnacılara yapılan saldırılar ve bazı tüccarın ne suretle tehdit edildikleri hakkında gerekli tetkiklerin yapılmasıyla hakiki hâlin işarı ve iktisadi bir daire dâhilinde yapılan boykotun hukuk dışı bir hâl almaması ve saldırıya meydan verilmemesi hususu bildirilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2700/60 [4 Ocak 1909]*).

Avusturya sefaretinden verilen başka bir muhtıra üzerine de Selanik vilayetine Tikveş ahalisinden 30-40 kişinin bir Bulgar'ın mağazasına girerek Avusturya malı olan 45 çuval şekerin üzerine gaz döktükleri, Trabzon vilayetine bir mağazaya Avusturya'dan gönderilen bazı eşyanın gümrükten çıkarılacağı sırada iki kişinin eşyanın üzerine gaz dökerek gümrük önünde yaktıkları, Edirne vilayetine 30 kişilik bir çetenin Avusturya eşyasının istasyona çıkarılmasını ve bir Avusturyalı mağazasından diğerine naklini menetmekte oldukları, Aydın vilayetine İzmir'de Avusturya feslerini giyen kişilerin başlarındaki feslerinin zorla alınıp, yırtılmakta olduğu haber verilerek (*BOA, DH.MKT: 2683/19 [14 Aralık 1908]*; *BOA, DH.İD: 124-1/26 [20 Aralık 1908]*)⁷

⁶ Rıhtım şirketinin kurulmasıyla 1890'lı yıllarda tekelci denetimlerini kaybetmeye başlayan hamal ve mavna loncaları, 1906 yılında rıhtım şirketlerinin durumlarında birtakım iyileştirmeler istemeleri nedeniyle yapılan anlaşma neticesinde özerkliklerini de tamamen kaybetmişlerdir. Rıhtım şirketleri 1907 yılında hamalların tüm denetim haklarını elinden almış ve çıkartılan bir yönetmelikle de kanun dışı ücret alan 42 hamalı zorla limandan uzaklaştırmışlardır. Rıhtım şirketleri ile yabancı tüccarı yatıştırmak amacıyla liman loncalarını denetim altına almaya çalışan Sultan II. Abdülhamid yönetiminin böylece hamallar ile arası açılmıştır. Bu durum ise liman loncalarının İttihadçılarla iş birliği yapmalarına neden olmuş ve kaykıcılar ile mavnacılar da boykot sırasında önemli rol oynamışlardır (Elmacı 1997b: 155).

⁷ Askerî bir başlık olarak Osmanlı Devleti'ne fesin ilk girişi 1827-28 yılları arasında olmuştur. İlk kullanıldığı dönemde fesi kabul etmek istemeyen bazı Osmanlılar aşına oldukları başlıklar yerine tanımadıkları fesin Osmanlı askerlerine ve memurlarına giydirilmesini hoş

Avusturya malı satan mağazaların tahrip edildiği haberlerinin tahkikiyle suçluların cezalandırılması istenmiştir (*BOA, DH.MKT: 2693/6 [26 Aralık 1908]*).

Vienna Sefareti Maslahatgüzarından gönderilen bir başka tahrirde ise Avusturyalı yetkililerin serzenişlerinden bahsedilmiştir. Avusturyalı yetkililer kamuoyunun boykottan dolayı aleyhlerinde olmaya başladığını, sanayi erbabının kendilerine tarizatta bulduklarını, gemilerine ve mallarına karşı yapılan boykotu kaldırmak için yeterli derecede sağlam duramamakla itham edildiklerini, hariciye nezaretinin müşkül bir durumda olduğunu, Osmanlı hükûmetine iktisadi müsaadeler göstermek istediklerini ve “*artık bundan fazla ne yapabiliriz?*” diye sorduklarını, Osmanlı basını serbest ise de resmî basının boykotu hafifletmek için haklarında daha dostane bir lisan kullanabileceğini söylediklerini ifade etmiştir.⁸ Kendisinin de cevaben Osmanlı hükûmetinin bu işte ki hareket tarzının doğruluk üzerine olduğunu, Bâbîâli'nin memurlar üzerine nüfuz ve tesir ettiğini, Osmanlı ahalisi ile basınının ise tamamen hür ve serbest olduklarını, boykotun kaldırılmasına tek çarenin de Osmanlı hükûmetini hoşnut ederek, Osmanlı kamuoyunu memnun etmekten ibaret olduğunu söylediğini belirtmiştir (*BOA, BEO: 3504/262763 [13 Aralık 1908]*).

Bir yandan Osmanlı ve Avusturya devleti görevlileri arasında bu gibi görüşmeler ve yazışmalar yapılırken diğer yandan da Osmanlı mutasarrıflık ve vilayetlerinden, bilhassa Osmanlı Devleti'nin önemli ticaret ve liman kentlerinden, boykota ilişkin vuku bulan gelişmeler Osmanlı hükûmetine bildirilmiştir.

2. Osmanlı Mutasarrıflık ve Vilayetlerinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler

2.1. Beyrut Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler

Beyrut'ta hükûmet dairesi çevresinde Müslim ve gayrimüslim halk toplanarak Avusturya'nın Osmanlı haklarına yaptığı tecavüzün yarattığı histen dolayı Avusturya mallarının katiyen alınıp, kullanılmaması için anlaşmışlardır. Beyrut limanına gelecek Nemçe vapurlarının da yolcu ve eşyalarını sahile çıkarmayacakları konusunda bütün

karşılamamışlar ve II. Mahmud'u gavur padişah olarak niteleyip, İslamiyet'i tahrip etmekle suçlayarak peygamberin lanetini üzerine çektiğini dile getirmişlerdir. 1908 yılındaki Avusturya boykotundan Avusturya fabrikalarında imal edilen fesler de nasibini almış ve yerlere atılarak yırtılmışlardır. Gazetelerde fesin hiçbir zaman millî bir başlık olamayacağına vurgu yapılarak, başı havasız bırakan, sağlıksız, yağmura dayanıksız, azıcık ter ile bozulabilen, çirkin bir başlık olduğundan bahsedilmiştir. 1925 yılına gelindiğinde ise aynı feslere bu kez dinî bir başlık hüviyeti vererek, can ve başla sarılanların olduğu görülmüştür (Çetinkaya 2004: 146; Elmacı 1997a: 28).

⁸ Her ne kadar Avusturyalı yetkililer basında daha dostane ifadeler kullanarak durumun hafifletilebileceğine dikkat çekmişlerse de, o sıralar böyle bir teşebbüste bulunmak Avusturya lehine bir duruma sebebiyet vermemekle kalmayıp, bu teşebbüste bulunacak gazetelerin de tariz ve tenkitlere uğramalarına kolaylıkla yol açabilmekteydi. Nitekim 19 Ekim'de gerçekleşen bir olayda İkdam gazetesi, gazetelerce boykota büyük destekler verildiği bir dönemde “Bayramlık elbisenizi Mayer Mağazası'ndan alınız” şeklinde bir ilan yayımlamış, bu ilan nedeniyle İkdam gazetesi oldukça zor bir duruma düşmüş, hatta söz konusu gazete de boykot uygulamaya başlanmıştır. İkdam gazetesi yetkilileri ise yaptıkları savunmada ilanın boykottan önce alındığını ve bu olayda herhangi bir art niyet olmayıp, ilanın bir hata eseri basıldığını belirtirken, kendilerini protesto için gönderilen mektubun dahi Avusturya mürekkebi ile Avusturya kağıdına yazıldığına dikkat çekmişlerdir (Elmacı 1996: 32).

ahali ittifak ettikleri gibi, sandalcılar da Nemçe vapurlarından yolcu çıkarmama kararı almışlardır (*BOA, DH.MKT: 2635/57 [14 Ekim 1908]*). Oldukça müteessir olan Beyrut ahalisinin limana gelen Nemçe vapurlarını limana girmekten ve postalarını çıkarmaktan menettiklerini belirten Beyrut Valisi Nazım Paşa; Avusturya konsolosunun bunu şiddetle protesto ederek kendisinin yanına geldiğini ve şikâyetlerini dile getirdiğini, bunun üzerine bizzat vapurlara gidilerek posta memurlarını sandalıyla liman önüne çıkarttığını ve orada toplanan halk tarafından muhalefet edildiği hâlde bunları alarak Avusturya postanesine teslim ettiğini ifade etmiş, ancak vapurun yükünü çıkarmaya şiddetle karşı çıkan ahaliye zorla bir muamelede bulunmak istemediğinden bu hususta nasıl bir muamele yapılması gerektiğini dâhiliye nezaretine danışma gereği duymuştur (*BOA, DH.MKT: 2634/79 [15 Ekim 1908]*). Bundan yaklaşık bir ay kadar sonra da Nemçe vapurlarıyla gelen ticari malların ve yolcuların yapılan tebligat üzerine çıkarıldıkları, ancak bazı yerlerde Avusturya mallarına karşı yapılan boykotun devam etmekte ve hatta günden güne artmakta olduğu ve söz konusu vapurlara kayıkçıların uğramadıkları, hamalların da eşya çıkarmamakta oldukları anlaşıldığından dâhiliye nezaretinin bu husustaki görüş ve mütalaasını öğrenmek istemiştir (*BOA, DH.ŞFR: 406/14 [11 Kasım 1908]*). Dâhiliye nezaretinden kendisine gönderilen telgraf ile ahalinin Avusturya malı satın almaya, hamalların Avusturya mallarını vapurlardan çıkarmaya ve nakletmeye zorlanamayacakları, hükûmetin görevinin asayişini sağlamaktan, Avusturyalılara ve onlara ait gemilere, müesseselere saldırı ve zarar vuku bulmasına meydan vermemekten ibaret olduğu yanıtı verilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2657/38 [14 Kasım 1908]*).

Öte yandan Beyrut ahalisi tepkilerini İngiliz, Fransız, Alman ve Rus konsoloslukları önünde toplanıp, Avusturya'yı protesto eden nutuklar atarak göstermeye devam etmişlerdir (*BOA, DH.MKT: 2635/60 [20 Ekim 1908]*). Ayrıca Avusturya malı alıp kullanmadıkları için Avusturya'da imal edildiğinden dolayı çıkarmış oldukları feslerin yerine kadife, peluş ve Ankara kuzusu derisinden kalpaklar imal etmeye başlamışlardır. Bunlar da külaha benzediklerinden kullanımına vilayetçe edilen itiraz üzerine devetüyünden kalpaklar imal ve kullanımına ilişkin teklifler yapılmıştır. Bunların kullanımı ahalice müttehiden kararlaştırıldığından çok miktarda devetüyü alımıyla kalpak imali için şirketler teşkili ile tezgâhlar tesisine teşebbüs etmişlerdir. Bütün memurların da fes yerine devetüyü kalpağı kullanmaları Beyrut ahalisi tarafından teklif edilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2644/69 [22 Ekim 1908]*).⁹ Bununla birlikte fes tüccar ve esnafı da daha önceden Avusturya'dan getirdikleri feslerin satışının engellendiğinden ve dükkânlarındaki feslerin zaptına teşebbüs edildiğinden bahsederek, bu hususta tedbir alınması hakkında bir arzuhal verip, gereğinin yapılmasını istemişlerdir. Bunun üzerine zaptiye nezaretine gerekli talimat verilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2637/50 [22 Ekim 1908]*; Elmacı, 1997a: 30).

Yaşanan olaylarla ilgili olarak Avusturya sefaretinden de şikâyetler vuku bulmaya devam etmiştir. Avusturya sefaretini Trablusşam'da ahalinin toplanarak Avusturya postasını çıkarmamalarını ve o sırada revolver atılmasını şikâyet etmiş,

⁹ Erzincan İttihad ve Terakki Cemiyeti Şubesi tarafından verilen bir takrirden de ahali Avusturya feslerini giymeyeceğinden Hazine-i Hümayunda bulunan serpuşlardan birinin seçilmesinin münasip olacağı arz edilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2659/25 [16 Kasım 1908]*).

akabinde bu husus Beyrut vilayetinden sorulmuş ve bu gibi durumlara meydan verilmemesi için gerekenlere tembihte bulunulması istenmiştir (*BOA, DH.MKT: 2648/65* [5 Kasım 1908]). Beyrut Valisi bu şikâyetle ilgili olarak Nemçe vapurundan posta, yolcu ve eşyanın çıkarılmasında herhangi bir mani olmadığını ve sefaret tarafından şikâyet edilen nümayişin de iskelede hava almak için bulunan ahalinin o gün Trablus'a gelen Nemçe vapuru için toplandığının zannedilmesinden kaynaklandığının Trablus mutasarrıflığı vekâletinden cevaben yazıldığını bildirmiştir (*BOA, DH.MKT: 2648/65* [9 Kasım 1908]).

Daha sonra Beyrut Valisi, Beyrut'a gelen bir telgrafta Avusturya Sefiri tarafından Bâbîâli'ye Osmanlı Devleti'nde boykota devam edildiği takdirde harp gemilerinin sevkiyle Nemçe vapurlarından eşyanın tahliyesinin temin edilebileceğinin tebliğ edildiğinin ve bunun üzerine İngiltere Devleti'nin de şayet Avusturya Devleti tarafından bu yolda bir teşebbüste bulunulursa donanma sevkiyle Osmanlı Devleti'nde boykot muamelesine devam edileceğini ifade ettiğinin yazılı olduğunu ve bu hâlden dolayı galeyana gelen Beyrut ahalisinin yarın Avusturya'nın aleyhinde ve İngiltere'nin lehinde olarak nümayiş teşebbüsünde bulunacaklarını dâhiliye nezaretine haber vermiştir (*BOA, DH.MKT: 2672/55* [30 Kasım 1908]). Beyrut valiliğine cevaben Osmanlı Devleti'ndeki boykotu kırmak için Avusturya tarafından harp gemisi sevk edileceğine ve buna karşı İngiltere hükûmeti tarafından donanma gönderileceğine dair haberlerin aslı olmadığından Beyrut'ta nümayiş yapılmasına gerek olmadığı bildirilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2672/55* [31 Kasım 1908]).

Avusturya sefaretinden gönderilen takrirdeki başka bir şikâyet konusu Beyrut'ta boykotçuların Austro Oriental adındaki Avusturya ticaret şirketi mağazasının levhası üzerindeki kartalı koparttıkları ve Avusturya'ya karşı küçük düşürücü ifadeler kullandıkları şeklinde olmuştur. Avusturya sefreti tarafından söz konusu olayla ilgili olarak Osmanlı hükûmetinin gayet ciddi surette dikkati çekilmiş ve gereğinin vakit kaybetmeden yapılacağına ümit edildiği beyan edilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2700/45* [28 Aralık 1908]). Bunun üzerine Beyrut vilayetinden, iktisadi şekil dışında böyle bir saldırı vuku bulmuş ise bunu gerçekleştirenler hakkında kanuni muamelenin yapılmasıyla neticesinin hemen bildirilmesi istenmiştir (*BOA, DH.MKT: 2700/45* [3 Ocak 1908]). Ancak Beyrut'ta Avusturya konsolosluğunun veya postanesinin üzerindeki resmî alamete saldırıldığına ilişkin haberin asılsız olduğu anlaşılmış ve bunun resmî surette tekzip edilmesi hususunda gerekenlerin yapılması talep edilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2694/96* [28 Aralık 1908]).

2.2. Kudüs Mutasarrıflığında Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler

Kudüs Mutasarrıfı Subhi; ilhaktan dolayı galeyana gelen halkın Yafa'ya gelen Nemçe vapurundan posta, yolcu ve yük çıkarılmasına muhalefet ettiklerini, sabahtan beri sarf edilen mesai ile yalnız postanın salimen çıkarılabildiğini, vapurun hâlihazırda Yafa'nın açığına olduğunu, yolcuların gemide mahsur kaldıklarını ve yarın yolcular çıkarılabilirse bunun başarıya değer bir durum olacağını bildirmiştir (*BOA, DH.ŞFR: 405/89* [13 Ekim 1908]).

Kudüs'ten gönderilen şifreli telgrafta da Nemçelilerle her türlü muamelelerin ve ticari ilişkilerin kesilmesi ve vapurlarından mal alınıp verilmemesi hakkında bazı ahali tarafından basılan ve dağıtılan varakalar ile kayıkçıların hareketlerini takdir ve tebrik

yolundaki nümayişlerin ciddiyet kazandığına dikkat çekilmiş, yolcu çıkarmaksızın vapurun gitmesine Avusturya konsolosunun muvafakatini almak için çalışılıyor ise de henüz muvafakat göstermediğinden sefaret nezdinde serian teşebbüste bulunulmasının tek çare görüldüğü, bu sağlanamadığı takdirde ahalinin muhalefetine askerî kuvvetle karşılık vermek gerekeceği haber verilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2631/65 [14 Ekim 1908]; BOA, DH.ŞFR: 405/99 [14 Ekim 1908]*). Akabinde gönderilen bir diğer şifreli telgrafta söz konusu Avusturya vapurunun Yafa'dan hareket ettiği, saldırının engellenmesine ve asayişin iadesine çalışıldığı ifade edilmiştir (*BOA, DH.ŞFR: 405/104 [14 Ekim 1908]*).

Kudüs mutasarrıflığından gönderilen bir başka şifreli telgrafta Avusturyalılarla münasebette bulunulmaması hakkındaki tebligatın yanlış anlaşılıp, birtakım gösteriler yapılmasına teşebbüs edildiğinden dolayı bunların engellenmesine çalışıldığı, ayrıca Yafa'daki Nemçe postanesini muhafaza için ikame edilen askerler; zabitlerin emriyle mevkilerini terk ettiğinden birtakım saldırıların olduğu belirtilmiştir (*BOA, DH.ŞFR: 405/105 [14 Ekim 1908]*). Kudüs mutasarrıflığına cevaben gönderilen şifrede Nemçelilerle muamele ve ticari münasebetlerde bulunulmaması hususunda ahalinin temayüllerine bir şey denilemezse de Nemçe postanesiyle vapurlarına tecavüzlerde bulunulması siyasi münasebetlere pek fena tesir edeceğinden tarizatta bulunanların bir an önce yakalanarak, adliyeye teslim edilmeleri tavsiye edilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2631/65 [15 Ekim 1908]*).

Öte yandan Yafa karantinası hekimliğinden alınan telgrafta ise İskenderiye'den gelen Lloyd Kumpanyası'na mensup Eferbe adlı vapurun dezenfeksi için gönderilen sıhhiye memurlarının kayıkçılar ve ahali tarafından darp edildiğinin, karantinaya mahsus sarı sancağının yırtıldığı ve söz konusu memurların korunması için mahallî hükûmete vuku bulan müracaata da bu hususta bir şey yapılamayacağı cevabı verildiğinin beyan edilmesi üzerine vapurun temizliği sıhhat ve umumi selamete ait konulardan olduğundan sıhhiye memurlarının vazifelerinin engellenmesi hususundaki teşebbüsün uygun bulunmadığı belirtilmiş ve bu konuda telgrafta mahalline emir verilmesi sıhhiye nazırı tarafından dâhiliye nezaretine haber verilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2632/6 [15 Ekim 1908]*).

Keza Hayfa limanına gelen Avusturya vapurundan gaz, şeker vesaire ihraç edildiğini gören ahali iskeleye hücum ederek, söz konusu eşyadan bazılarını denize atıp, telef ettikleri gibi ahalinin Avusturya konsoloshanesi önünde de gösteriler yapmakta ve revolver atmakta olduklarının Hayfa kaymakamlığından bildirilmesi ve konsolosluktan da telgrafta müracaat edilmesi üzerine hemen telgrafhaneye gidilmiş, ahalinin dağıtılması ve buna cüret edenler ile önyak olanların yakalanarak adliyeye teslim edilmesi ve bizzat konsoloshaneye gidilerek oradaki saldırının defiyle konsoloshane önünde asayişin sağlanması lüzumu önemle bildirilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2745/64 [15 Şubat 1909]*).¹⁰

¹⁰ Ayrıca Konya valisi tarafından da dâhiliye nezaretine Konya'da manifatura satılan bir mağazaya gece Mersin yoluyla Avusturya malı getirildiğinin duyulması üzerine ahalinin mağazayı kapatmaya teşebbüs ettiği, ancak derhâl gerekli tedbirler alınarak önyak olanlar hakkında takibata başlandığı, mağazacının mağazasının camlarının kırıldığını ve bazı eşyasının alındığını iddia etmesi üzerine başkaca tahkikat icra edilmekte olduğu bildirilmiş (*BOA, DH.MKT:*

2.3. Yanya Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler

Yanya'da da Müslim ve gayrimüslim ahali meydanda toplanmış ve Berlin Antlaşması hilafında vuku bulan tecavüzleri protesto ederek, durumu Avusturya'dan başka bütün Avrupa devletlerinin hariciye nezaretlerine telgrafla bildirmişlerdir. Bu hususta Yanya vilayetinden ahalinin asayışı bozan bir nümâyişte bulunmadığına dair telgraflar alınırken (BOA, DH.MKT: 2629/86 [13 Ekim 1908]) Avusturya mallarının vapurlardan çıkarılmaması ve dükkânlarda satılmaması yolunda ahali tarafından bazı yerlerde yapılan muamelelere Avlonya'da mahallî hükûmetin önyak olarak teşviklerde bulunduğu ihbar edilmiştir. Buna mukabil dâhiliye nezareti; herkes istediği malı almakta serbest olduğundan bu hususta bir şey denilemezse de malların vapurlardan çıkarılmaması ve bu konuda mahallî memurların teşviki uygun olmayacağından, malların çıkarılmasının engellenmemesinin lazım gelenlere tembih edilmesiyle beraber memurlara isnat edilen teşviklerin aslı olamayacağına nazaran böyle bir söylentinin neden çıktığının da bildirilmesini Yanya vilayetinden istemiştir (BOA, DH.MKT: 2638/62 [24 Ekim 1908]; BOA, DH.MKT: 2642/53 [31 Ekim 1908]).¹¹ Daha sonra Avlonya kaymakamlığından gönderilen ve Yanya Valisi Hilmi Paşa tarafından dâhiliye nezaretine iletilen telgraftan anlaşıldığına göre Avusturya konsolosu saat 11:00'de

2693/6 [22 Aralık 1908]), akabinde boykotun iktisadi şekilden fiilî tecavüze dönüşmesine cüret edenlerin tahkik ile mahkemeye verilmesi söz konusu vilayetlere tembih edilmiştir (BOA, DH.MKT: 2693/6 [26 Aralık 1908]).

¹¹ Avusturya sefaretinin şikâyetine konu olan bir diğer olay mebus seçilen Doktor Arif Bey'in bir nutuk irad ile ahaliyi Avusturya aleyhine teşvik ve tahrik ettiğinin bildirilmesidir. Bunun üzerine Biga mutasarrıflığından nutuk iradına bir şey denilemez ise de Osmanlı hükûmetinin mesleğine aykırı bir hareketin kabul edilmesi siyaseten münasip olamayacağına binaen buna yol açacak bir harekete meydan verilmemesi istenmiştir (BOA, DH.MKT: 2648/65 [5 Kasım 1908]). Keza Mitroviçe kaymakamının da esnafı ve ahaliyi Avusturya mallarını almamaları için teşvik ettiğinin ve bunlara bir kağıt imzalatırıldığına Avusturya sefaretinden bildirilmesi üzerine gerekli tahkikatın yapılarak gerçeğin acilen haber verilmesi istenmiştir (BOA, DH.MKT: 2636/27 [21 Ekim 1908]). Kosova Valisi Mehmet Hadi'den alınan cevapta Mitroviçe'de Avusturya mallarının satılmaması için diğer yerlerde olduğu gibi ahali arasında böyle bir temayül olsa da bu temayülün yazılı ittifak altına alınması için ne kaymakamın teşviki ne de diğer ahali tarafından kağıt tanzim ve imza edildiği ve meselenin boykot yapan ahaliyi kaymakamın teşvik ettiği yolunda bir yanlış anlamadan ibaret olduğunun yapılan tahkikat neticesinde anlaşıldığı ifade edilmiştir (BOA, DH.MKT: 2645/61 [15 Ekim 1908]; BOA, DH.ŞFR: 406/24 [24 Ekim 1908]). Cezayir-i Bahri Sefid vilayetine yazılan bir şifrede; Hacı David Kumpanyası'nın getirdiği Avusturya şekerlerinin ithalinin Rodos rüsumat müdürü tarafından engellendiği ve bu şekerlerin hamallar kethüdası aracılığıyla sandallara yüklenerak liman dışına çıkarıldığı hakkında Avusturya sefaretinin şikâyetinde bulunduğu bildirilmiş ve bu hususun tahkik edilmesi istenmiştir. Bununla birlikte herkesin istediği malı almakta serbest olduğu, buna bir şey denilemezse de memurlar tarafından bu suretle müdahalede bulunulmasının uygun olamayacağı hususu tekrar vurgulanmıştır (BOA, DH.MKT: 2657/70 [14 Kasım 1908]). Yapılan tahkikat neticesinde söz konusu şikâyetin aslı olmadığı ve rüsumat idaresince bütün ticari eşya hakkında mevcut kanun ve nizamlar gereğince muamele yapılmakta olduğunun anlaşıldığı Cezayir-i Bahri Sefid Valisi Ekrem Paşa tarafından bildirilmiştir (BOA, DH.MKT: 2668/58 [18 Kasım 1908]; BOA, DH.ŞFR: 407/19 [18 Kasım 1908]). Benzer şekilde İzmir'de Avusturya emtiası satın almamak için ahaliyi teşvik maksadıyla kurulan 40 kişilik heyete rüsumat müdürü ile belediye reisinin de dâhil olduğu Avusturya sefaretini tarafından şikâyet edilmiştir. Bunun üzerine ahalinin istedikleri malı alıp almamakta serbest oldukları, ancak hükûmet memurlarının bu gibi işlere karışmaları uygun olamayacağından eski tebligat üzere muamele yapılmasıyla tekrar müracaata ve şikâyete meydan verilmemesi Aydın vilayetine tavsiye edilmiştir (BOA, DH.MKT: 2651/87 [9 Kasım 1908]).

tercümanı ile birlikte hükûmete giderek daha önce bu hususta vuku bulan şikâyetinin hata eseri olduğunu söylemiş ve şikâyet edilenlerin tahkikattan evvel cezalandırılmamalarını rica etmiştir (BOA, DH.MKT: 2658/91 [7 Kasım 1908]; BOA, DH.ŞFR: 406/96, [7 Kasım 1908]).¹² Yanya Valisi de dâhiliye nezaretine cevaben yazdığı telgrafta Avusturya malı almamalarına dair Avlonya tüccarına hükûmet ve ahali tarafından hiçbir tembih ve baskı yapılmadığını ve Lloyd vapurlarının programları gereğince gelip, yüklerini serbestçe çıkartarak, yüklerin ait oldukları tüccara teslim edilmesinin de bunu doğruladığını ve bu husustaki şikâyetin asılsız ve gerçek dışı olduğunu beyan etmiştir (BOA, DH.MKT: 2664/73 [10 Kasım 1908]).

Avusturya hükûmetinin bu husustaki bir başka şikâyet konusunu Müslüman 40 kişinin Serandoz Avusturya acente memurlarının vapura gitmelerini ve eşya alıp vermelerini alıkoydukları hakkında Serandoz Avusturya konsolosunun vilayete yaptığı müracaat oluşturmuştur. Bu müracaat üzerine söz konusu olay tahkik edilmiş ve olayın Delonya'dan sekiz, on kişinin gece saat iki raddelerinde Serandoz'a acente için değil sadece boykot için gidip, vapurun iskeleye eşya çıkaramayacağını, fakat acente memurlarının postayı almak ve diğer hususlardaki ihtiyaçlarını görmek üzere vapura gitmelerinin serbest olduğunu söylemelerinden ibaret olduğu açıklaması yapılmıştır (BOA, DH.MKT: 2689/28 [18 Aralık 1908]; BOA, DH.ŞFR: 407/112 [18 Aralık 1908]).

Avlonya'daki Avusturya konsolosunun şikâyetleri müteakip günlerde de devam etmiştir. Avusturya konsolosu; Avlonya'da ahvalin gayet önemli bir şekil aldığını, ahalinin hareketlerine karşı hükûmetin hiçbir mesuliyet kabul etmeyeceğini beyan ettiğini, Avusturya Lloyd Kumpanyası ile posta müstahdeminine karşı ahalinin gizli bir teşebbüste bulduklarını ve yarın şehirden limana kadar posta naklinin zorla engellenmesine karar verildiğini, tüccarın dükkânlarını kapayacaklarını, konsolosluga ait eşya için bile gümrük işlemlerini yapmanın mümkün olmadığını, boykot komisyonunun konsolosluk adına gelecek eşyanın açılmasını gümrük memuruna bildirdiğini ve Lloyd Kumpanyası ile postane müstahdeminin tehlikede bulduklarından vazifelerini yerine getiremediklerini tebliğ etmiştir. Dâhiliye nezareti de bu hususta acilen tahkikat yapılarak neticesinin bildirilmesini, gerekli tedbirlerin alınmasını, hiçbir saldırıda bulunulmamasını, buna aykırı bir harekette bulunmaya kalkışanların yakalanarak, adliyeye teslim edilip, asayişin sağlanmasını Yanya vilayetine bildirmişti (BOA, DH.MKT: 2687/1 [21 Aralık 1908]).

2.4. Adana Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Berlin Antlaşması'na aykırı davranışından dolayı Adana ahalsinin Hürriyet Bahçesi'nde toplanarak, nutuklar

¹² Aynı sohbet sırasında Avusturya konsolosu İmparator Franz Joseph'in Arnavutlara karşı yüksek bir sevgi beslediğini ve beslemekte olduğunu da ilaveten beyan etmiştir (BOA, DH.MKT: 2658/91 [7 Kasım 1908]). Bununla birlikte Üsküp Avusturya konsoloslugu tarafından boykot hakkında Arnavutça ve Türkçe harflerle basılan "evrak-ı fesadiye"nin bu günlerde Katolikler vesair vasıtalarla Arnavutluk'a dağıtılacağı polis komiserliğinden ihbar edilmiş ve bu evraktan bir ikisinin ele geçirilmesine itina edilmesi icap edenlere tebliğ edilmiştir. Bu hususta gerekli tedbirin alınmasıyla gönderilen evrakın dağıtılmasının engellenmesine ve mümkünse tümüyle ele geçirilmesine gayret edilip, içeriği ile ilgili bir an önce doğru bilgi verilmesi istenmiş ve bu konuda Prizren ve İpek mutasarrıflıklarına da gerekli tembih yapılmıştır (BOA, DH.MKT: 2686/55 [17 Aralık 1908]; BOA, DH.ŞFR: 407/109 [17 Aralık 1908]; BOA, DH.MKT: 2688/8 [21 Aralık 1908]).

attıkları ve bazı kararlar aldıktan sonra sükûnetle dağıldıkları (BOA, DH.MKT: 2634/99 [19 Ekim 1908]), ahalinin Avusturya malı olan fesleri giymeyerek, yerine serpuş giydikleri ve bu duruma zaruri olarak askerî ve mülki memurların da iştirak ettikleri (BOA, DH.MKT: 2638/82 [24 Ekim 1908]), merkez vilayet halkının umumen kendiliklerinden “Avusturya mallarıdır” diye başlarındaki feslerini çıkartarak, yırtıp attıkları, muhtelif renk ve şekillerde serpuş giydikleri, zabıt, nefer ve hükûmet memurlarının da buna katıldıkları Adana vilayetinden dahiliye nezaretine haber verilmiştir (BOA, DH.MKT: 2638/57 [25 Ekim 1908]). Buna cevaben ahali feslerini Avusturya'nın Bosna ve Hersek'i ilhak kararına tepki olarak değiştirmişse de ilhak kararı henüz Osmanlı hükûmeti ve diğer devletler tarafından tasdik ve tasvip edilmediğinden endişeye gerek olmadığı bildirilmiş ve durumun ahaliye uygun bir şekilde anlatılması istenmiştir (BOA, DH.MKT: 2641/31 [26 Ekim 1908]).

Öte yandan Avusturya konsolosluğunun şikâyetleri Adana vilayeti ile ilgili olarak da gelmeye devam etmiştir. Adana Valisi Cevad Paşa'nın dâhiliye nezaretine bildirdiğine göre; sabah Mersin limanına gelen vapurda bulunan İskenderun Avusturya konsolos vekili sandal ile karaya çıkacağı sırada bazı kayıkçılar tarafından karaya çıkması engellendiği, hatta tehdit edildiği gerekçesi ile olaya karışan kişiler hakkında gerekli kanuni muamelelerin yapılması talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine gereken tahkikat yapılmış ve söz konusu vapur içindeki ticari malların iskeleye çıkarılmak istenmediği, kayıkçılar ve hamallar vapurdan eşya ve yolcu nakline muvafakat etmedikleri gibi söz konusu vapurla gelen Avusturya tebaasından İtalya acentesi memurlarıyla Avusturya acentesi kâtabinin çıkmasına da müsaade edilmediği, konsolosluk tarafından vuku bulan müracaat üzerine yolcular limanda bulunan İtalya vapuruna geri döndükten sonra kayıkçılar tarafından hürmetle çıkarıldıkları ve tehdit edildiklerinin aslı ve esası olmadığı Adana vilayetinden beyan edilmiştir (BOA, DH.MKT: 2692/3 [21 Aralık 1908]). Mamafih bu hususta Avusturya sefaretinden gönderilen bir takrir ile Lloyd Kumpanyası'na ait bir vapurdan Avusturya bayrağı taşıyan bir sandal ile Mersin'e çıkmak isteyen Avusturya'nın İskenderun konsolos vekilinin karaya çıkmasının kayıkçılar tarafından engellendiği (BOA, BEO: 3479/260896 [27 Ocak 1909]) itilip, sandal içine düşürüldüğü ve bir İtalyan vapuruna sığınarak İtalya acentesinin sandalıyla karaya çıkabildiği, suçluların cezalandırılmaları için Mersin'deki Avusturya konsolosu tarafından vali nezdinde vuku bulan teşebbüslerden hiçbir netice alınamadığı, milletler hukuku kaidelerini açıktan açığa ihlal eden bu vaka hakkında cidden Osmanlı hükûmetinin dikkatini çekmekle beraber suçluların ibreten cezalandırılmaları için icap edenlerin vakit kaybetmeden yapılması için gerekli emirlerin verileceğinin ümit edildiği bildirilmiştir (BOA, BEO: 3483/261206 [23 Ocak 1909]). Avusturya sefaretince gönderilen bir diğer takrirden de Avusturya'nın İskenderun konsolos vekilinin Mersin'de vapurdan çıktığı sırada maruz kaldığı saldırıya dair Adana valisi tarafından verilen raporda bu olayın inkâr edildiği belirtilerek, bunu dikkate alamayacakları teessüfle beyan edilmiş, devletler hukukuna karşı alenen vuku bulan bu tecavüz hakkında Osmanlı hükûmetinin yeniden dikkati çekilip, öncelikle Mersin mutasarrıfının bu olaya teessüflerini beyan etmesi ve daha sonra suçluların ibret için cezalandırılmaları talebi yinelenmiştir (BOA, BEO: 3506/262940 [12 Şubat 1909]). Buna mukabil Avusturya İskenderun konsolos vekili hakkında iddia edilen saldırının aslı

olmadığı Adana vilayetinden cevaben alınan tahriratla bir kez daha ifade edilmiştir (*BOA, BEO: 3530/264695* [4 Nisan 1909]).

Avusturya konsolosunun bu husustaki bir diğer şikâyet konusu Avusturya Lloyd Kumpanyası vapurlarından birinin Mersin’de posta çantalarını nakledeken ahaliden kalabalık bir topluluğun davul çalarak onları tahkir ettikleri şeklinde olmuştur. Bu hususta Mersin mutasarrıflığından alınan cevapta konsolosun söz konusu şikâyetinin asılsız olduğu bildirilmiştir (*BOA, HR.SYS: 266/1* [21 Ocak 1909]; *BOA, DH.MKT: 2727/23* [31 Ocak 1909]).

2.5. Edirne Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler

Gümölcine’de vuku bulan bir olayda Alman tebaasından [Momer?] ahalinin tehditleri sebebiyle kendisinin ve ailesinin hayatlarının tehlikede olduğu beyanıyla Almanya sefaretine başvurmuş ve Almanya sefaretini tarafından gerekli tedbirlerin alınması talep edilmiştir. Bu olaya ilişkin Edirne Valisi Reşid; Gümölcine Nizamiye Taburu Binbaşısı Nedim Efendi’nin konuya ilişkin açıklamada bulunduğu telgrafına atfen bu kişinin vahşi hayvanlar kumpanyasının direktörü olduğunu, kendisinin Avusturyalı zannedildiğini ve ahalinin vuku bulan ilanına rağmen bir zabitanın bu kişinin hayvanlarını görmeye gitmesinin nümayişe neden olduğunun ifade edildiğini belirtmiş, ancak bu şahısla ailesinin hayatlarını tehlikede bırakacak bir muamele ve hareket zuhur ettiğine dair bir işaret olmadığı gibi katiyen bir saldırının önlenmesi için gerekli tedbirin alınmasının da mutasarrıf vekiline bildirildiğini ve izinli olarak Edirne’de bulunup Gümölcine’ye dönecek olan mutasarrıfın dahi durumdan haberdar edildiğini ifade etmiştir (*BOA, DH.MKT: 2641/12* [28 Ekim 1908]).

Avusturya sefaretinin şikâyetine konu olan bir diğer olay Keşan’da Avusturya tebaasından Karabet Agop Ohanıyan’ın dükkânına Yüzbaşı Hafız Mehmet Efendi’nin girerek çalışanlardan Karabet Papasyanı dövdüğü ve dükkân sahibinin şikâyeti üzerine yüzbaşının Ramazan hâliyle bu muameleyi yaptığı cevabını verdiği ve Dedeoğaç’taki polis komiserinin de Avusturya malı almamaları için ahaliyi teşvik ettiği şeklinde olmuştur. Sefaretin bu husustaki beyanı üzerine herkes istediği malı almakta serbest olduğundan buna bir şey denilemezse de Avusturya tebaasının dükkânlarına tecavüz, çalışanlarına saldırıda bulunulması uygun olmayacağı gibi mahallî memurların bu yolda teşviklerde bulunması da münasip olmayacağından Keşan’da böyle bir muamelede bulunan zabıta ve Dedeoğaç’taki komiser hakkında gerekli işlemlerin yapılması dâhiliye nezaretince Edirne vilayetinden istenmiştir (*BOA, DH.MKT: 2642/52* [31 Ekim 1908]). Edirne vilayetinden cevaben gönderilen telgrafta Keşan ve Dedeoğaç’ta Avusturya memur ve tebaalarına tecavüz vuku bulmadığı açıklığa kavuşturulmuştur. Zira Keşan ve Dedeoğaç’ta Avusturya sefaretini tarafından şikâyet edilen olaylar Gelibolu ve Dedeoğaç mutasarrıflıklarından sorulmuş ve Dedeoğaç mutasarrıflığından cevaben alınan şifreli telgrafta polis komiserinin Avusturya malı almamaları için ahaliyi teşvik ettiğinin katiyen aslı ve esası olmadığı, bilakis hadise ortaya çıktığında diğer yerlerde olduğu gibi ahalinin oldukça üzgün olarak galeyana geldiği ve Nemçe vapuru geldiğinde mal alıp vermemek şöyle dursun kayıkçılara, esnafa ve ahaliye söz konusu komiser tarafından yapılan nasihatle bir hadise yaşanmasının önü alındığı, dahası şimdiye kadar orada Avusturya memurlarına ve tebaasına karşı hiçbir saldırı olayının yaşanmamasının da adı geçen komiserin bu husustaki çabaları ile olduğu, eğer sefaret

bu konuda ısrar ederse durumun maddeten de beyan ve ispat edilmesi gerekeceği ifade edilmiştir (*BOA, DH.ŞFR, 406/77 [3 Kasım 1908]; BOA, DH.MKT: 2650/1 [7 Kasım 1908]*).

Bu vilayette vuku bulan bir başka olay Dersaadet'te Süvari Birinci Ferik İzzet Paşa'nın başkanlığındaki Sayd-ı Şikâr Cemiyeti'ne Avusturya'dan hediye olarak gönderilen tazıların Cıs-r-i Mustafa Paşa'dan geçmelerine mahallî hükûmetçe engel olunmasıdır. Bu olay üzerine, hükûmet memurlarının böyle bir engellemede bulunamayacakları ve boykotun bu dereceye kadar genişlemesinin uygun olmadığı Edirne vilayetine tebliğ edilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2694/67 [28 Aralık 1908]*).

Keza Gelibolu gümrüğüne çıkarılıp muamelesi yapıldıktan sonra tüccar mağazalarına nakledilen eşyanın gümrük dairesi dışında boykot heyeti adına bazı şahıslar tarafından çevrilip, muayene edilerek içinde Avusturya malı olduğu iddiasıyla sandıkların tekrar gümrüğe iade ettirilmeğe olduğu Gelibolu rüsumat müdüriyetinden bildirilmiş ve bu hususta nasıl bir muamele yapmak gerekeceği Dedeagaç rüsumat nezaretinden sorulmuştur. Rüsumat emini iskeleye çıkarılmış ve gümrüğe getirilip muamelesi görülmüş eşyanın boykot heyeti namına bazı şahıslar tarafından çıkarılıp muayene ve "Avusturya malıdır" denilerek tekrar gümrüğe iadesine kadar cüret edilmesini oldukça dikkat çekici olarak görmüştür. Zira boykot hamal ve sandalcıların kendi kendilerine yaptıkları bir muamele olduğundan buna hükûmetin hiçbir müdahalesi olamayacağı, bir kere gümrük iskelesine çıkarılmış ve gümrük muamelesi yapılmış bir malın boykot adına bazı kişiler tarafından çevrilip, gümrüğe iade edilmesi gibi bir muamelenin yapılmasının ne gümrük ne de hükûmetçe kabul edileceği ve bu durum daha sonra devleti zarar ve ziyana maruz bırakacağından bunun katiyen menedilmesi Gelibolu mutasarrıflığına ve söz konusu gümrük nezaretine bildirilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2706/12 [14 Ocak 1909]*).

2.6. İstanbul Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler

Dersaadet'te ekserisi bahriye mensubu olan şahısların Avusturyalı mağazaların önünde toplanarak, müşterilerin içeriye girmelerini engelleyecek şekilde davrandıklarının ihbar edilmesi üzerine bunun sefaretler tarafından şikâyet vesilesi olabileceğinden böyle bir duruma meydan verilmemesi ve buna karşı tedbir alınması istenmiştir (*BOA, DH.MKT: 2639/4 [24 Ekim 1908]*).

Her ne kadar Avusturya sefaretinden şikâyet gelmesinin önü alınmaya çalışılsa da bu husustaki şikâyetlerin devam ettiği görülmektedir. Nitekim Avusturya sefaretini tarafından; şimdiye kadar Avrupa'dan Dersaadet'e ithal edilen malların ve ticari eşyanın menşei ve mahreçleri resmî dairelerce tetkik edilmemekte iken son günlerde gelen eşyanın menşei ve mahreci hakkında Dersaadet vergi memurları tarafından uzun uzadıya incelemeler yapılmakta ve hususi surette bir kayıt tutulmakta olduğu belirtilmiş, bunda ki maksadın ise Avusturya'ya ait mal ve eşyanın satın alınmaması için ahaliyi haberdar etmekten ve Avusturya malı satan müesseseleri ortaya çıkarmaktan ibaret olduğundan bahsedilerek, bu hususta gereğinin yapılması istenmiştir (*BOA, DH.MKT: 2651/92 [9 Kasım 1908]*). Bu olayla ilgili olarak rüsumat emini tarafından verilen cevaptan anlaşıldığına göre gümrüklerce öteden beri tanzim edilmekte olan istatistikler tamamen maksada hizmet edemediğinden bunun ıslahına defalarca teşebbüs edildiği hâlde yine maksat temin edilememiştir. Bu kez bütün gümrük idarelerince icrasına

başlanılan tensikat ve ıslahat sırasında bu mühim meselenin de kati surette tanzim ve ıslahı gerekli görülmüş ve teşkil edilen hususi komisyon aracılığıyla yapılan tetkikat neticesinde yabancı ülkelerden gelen malların ve eşyaların manifestolarında menşei ve hakiki mahreçlerini tayin etmenin mümkün olamadığı ortaya konulmuştu. Zira Marsilya'dan çıkarılan bir malın menşei İspanya olduğu hâlde Marsilya'daki depodan yüklenmesinden dolayı manifestosu Marsilya'da tanzim edileceğinden buna Marsilya'dan gelmiş olması nedeniyle Fransız malı nazarıyla bakılmakta ve bu suretle istatistiklere geçirilmekteydi. Mamafih bu yanlış muamelenin düzeltilmesi için gerçek menşei ve mahrecinin bilinmesi lazım gelmekteydi. Bu husus için Dersaadet Osmanlı Ticaret Odası memuruyla, İngiliz, Fransız ve İtalyan ticaret odaları vekilleri tarafından boykotun ortaya çıkmasından 10 gün önce yapılan müzakere neticesinde bu hususun temin ve tatbiki için tüccarın gümrüğe gelecek eşyasının hangi memleket malı olduğuna veya katiyen hangi memlekete sevk edileceğine dair imzaları altında, beyannameleri arkasına izahat kaydetmeleri kararlaştırılmıştı. Rüşumat emini ticaretin ruhu demek olan istatistiğin böyle ciddi ve salim esaslar dairesinde tutulmasıyla ticaret âlemine bahşedeceği menfaat bakımından bunu muvafık bulduklarını memnuniyetle beyan ve bu hususta her türlü kolaylığı göstermek için tüccara hususi surette vesayada bulunacaklarını vadetmeleri ve vaadleri gereğince hareket etmeleri üzerine durumun bütün rüşumat nezaretlerine tamimem tebliğ edildiği gibi bütün ilgililerce malum olmak üzere evrak-ı havadisle de ilan edildiğini ifade etmiştir. Ayrıca gümrüklerce uygulanmasına başlanılan bu usulün sırf istatistiğin temininden ibaret olduğunu, ancak Avusturya sefaretinin bu muameleyi Avusturya mallarının diğer memleketler yoluyla da sevk edilme ihtimaliyle Avusturya mallarına karşı alınan bir tedbir suretinde telakki ettiğinin anlaşıldığını, bu muamele daha önce belirtildiği üzere şehirde boykot zuhurundan 10 gün önce kararlaştırılmış olmakla beraber bunun yalnız Avusturya malları için değil bütün yabancı mallar için geçerli olduğunu belirtmiştir (*BOA, DH.MKT: 2669/77 [16 Kasım 1908]*).

Öte yandan Dersaadet yabancı mallar gümrüğünde görevli hamallar, gümrüğe gelen Avusturya mallarını nakletmeyeceklerini beyan edip, mavnalar içinde terk ederek hizmet etmemekteydiler. Ancak malın gerek bu suretle nakledilmemesi gerekse bu esnada hava şartlarından dolayı telef olmasından kaynaklı ortaya çıkacak zarar ve ziyan daha sonra yüklü miktarda tazminat verilmesine neden olabilirdi. Bu nedenle bir rihtim şirketinden gönderilen varakada; gerek mavnalardan mal çıkaran ve gerek rihtim üzerinde nakleden rihtim hamallarının Avusturya eşyasına el sürmek istemediklerinden bu durumun şirkete ait muamelelerden dolayı mesuliyete sebebiyet vermemesi için rihtimde bulunan hamalların çıkarılmasının lazım geleceği beyan edilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2676/32 [24 Kasım 1908]*). Bu hususta verilen cevap ise şirket kullandığı hamalları değiştirmek isterse kendisinin değiştireceği, bu vazife hükûmete ait olmadığından bundan bir mesuliyet doğarsa bunun da hükûmete ait olamayacağı şeklinde olmuştur (*BOA, DH.MKT: 2676/32 [1 Aralık 1908]*).

2.7. Trabzon Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler

12 Ekim 1908 tarihinde İstanbul ve Selanik komitelerinden aldığı talimatla Trabzon İttihad ve Terakki Cemiyeti Trabzon Rüşumat Emini Mehmet Emin başkanlığında Trabzon tüccarı ilhak konusunu tartışmak üzere toplanmışlar ve tüccar Avusturya emtiasını boykot etmek, mavnacılar da Avusturyalı Lloyd şirketinin yüklerini

taşımamak konusunda anlaşmışlardır (Emiroğlu 1994: 17). Trabzon halkının aldığı karar üzerine Avusturya Devleti'nin Trabzon General Konsolosu Osmanlı hükûmetinden açıklama talep etmiştir. Hariciye nezareti vasıtasıyla kendisine tüccarın millî bir duygu ile bu kararı aldığı, bu durumun diğer medeni ülkelerde de görüldüğü ve bu karara Osmanlı hükûmetinin müdahale edemeyeceği cevaben bildirilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2653/69* [10 Kasım 1908]).

Daha sonra Nord Deutsche Lloyd, Deutsche Levante Linie ve Avusturya Lloyd kumpanyaları tarafından Trabzon limanında vapurlara yolcu ve eşya naklini takip eden gümrük hamalları ile mavnacılar hakkında şikâyeti havi bir muhtıra verilmiştir. Ardından Almanya ve Avusturya sefaretlerinden verilen takrirlerde Trabzon limanında ticari fiiliyatları ihlal eden sebeplerin acilen ortadan kaldırılması ve etkili tedbirlerin derhâl alınması istenmiştir (*BOA, DH.MUİ: 29/57* [30 Ekim 1909]; *BOA, DH.MUİ: 50/15* [30 Aralık 1909]).

Avusturya Devleti'nin Trabzon başkonsolosundan alınan bir başka takrir ise Trabzon'da bulunan Avusturya hanesi adına gelen ve gümrükten geçişi boykotajcılar tarafından engellenip, aynı vapur ile geldiği yere iade edilmek üzere gümrük civarında bulunan kahveci Kâmil'in kahvehanesine konulmuş olan altı adet paket hakkında olmuştur. Bu paketler söz konusu kahveden alınıp, hamala yüklenerek mahaline götürülmekte iken mavnacı esnafından Kâtipoğlu Yusuf ile arkadaşları tarafından imha edildiğinden bahisle gereğinin yapılması istenmiştir. Yapılan tahkikat neticesinde Yusuf ile arkadaşlarının ifade edilen bu "münasebetsiz" hareketlerinin doğru olduğu tespit edilmiş ve cezalandırılmaları için kendilerinin adliyeye gönderildikleri konsolosluğa cevaben bildirilmiştir (*BOA, HR.SYS: 266/1* [2 Ocak 1909]).

9. İşkodra Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler

İşkodra vilayetinden gönderilen telgrafta; ne kayıkçıların ne de hamal vesairin yolcu nakline bile yanaşmadıkları, dün gece bazı mahallere yapıştırılan yaftada ise her kim boykota riayet etmezse ağır cezaya uğrayacağı ve Avusturya postanelerine gidilmemesi yolunda tehditler dahi yazılı olduğu, zaten bir sebep ile durumdan şikâyetçi olmak üzere müracaat eden Avusturya konsolosunun da bu yaftaların toplattırılmasını talep ettiği belirtilmiş ve her ne kadar gece zuhur eden büyük bir fırtınadan dolayı bu yaftalar kendiliğinden mahvolup kalkmış olsalar da tekrarı muhtemel olan bu gibi bir durumda ne yapılacağı danışılmıştır (*BOA, DH.MKT: 2683/81* [14 Aralık 1908]). Buna mukabil dâhiliye nezaretinden verilen cevapta; ahalinin istedikleri malı almalarına, kayıkçı ve hamalların diledikleri eşyayı nakletmelerine bir şey denilemeyeceği, yafta meselesine gelince bunların içeriği kanunen mesuliyeti gerektiren hususları ihtiva ettiği takdirde adliyeye sevk edilerek, kanun dairesinde muamele yapılması gerekeceği tavsiye edilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2683/81* [3 Ocak 1909]).

Bir başka olay Avusturya malları ile yüklü olarak Abot'a gelen vapurların yüklerinin boykot sebebiyle ihraç ve nakil edilmemesinden dolayı bargirlerle karayolu ile sevk edilmesi hakkındaki teşebbüse karşı Dersaadet'ten emir alınmadıkça geçirilmeyeceğinin İşkodra rüsumat nezaretinden beyan edilmesi üzerine yaşanmıştır. Bu hususta Avusturya mallarına karşı yapılan boykotun Osmanlı hükûmetinin görüş ve onayıyla vuku bulmuş bir şey olmadığı ortaya konulduğu hâlde, nezaretin bu hareketinin uygun bulunamayacağı ve engellemenin kaldırılması Avusturya sefareti

tarafından bir takrir ile bildirilmiştir (*BOA, BEO: 3535/265072 [10 Ocak 1909]*). Aslında kayıkçıların Avusturya mallarını taşımayı boykot etmeleri nedeniyle nakliyatın karayolundan hayvanlar vasıtası ile yapılması önerisi gerek gümrük bakımından birtakım sakıncaları olması gerekse ahalinin heyecanına sebep olabilecek bir duruma yol açması nedeniyle uygun görülmemiştir (*BOA, DH.MKT: 2703/72 [10 Ocak 1909]*). Bununla birlikte Avusturya ile anlaşmak üzere olduğundan Abot mevkisine gelen Avusturya mallarına karşı boykot muamelesinin devamına mahal olmadığı belirtilerek, bunların geçişine kolaylık gösterilmesi ve şikâyet mahal bırakacak bir duruma meydan verilmemesi İşkodra vilayetine telgrafla tebliğ edilmiştir (*BOA, BEO: 3535/265072 [10 Ocak 1909]*; *BOA, DH.ŞFR: 409/45 [24 Ocak 1909]*).

İşkodra Vali ve Kumandanı Mirliva Bedri ise; Draç Avusturya konsolosunun, yarın gelecek iki vapurun yüklerinin boşaltılmasına müdahale edilirse mesuliyetin hükûmete ait olacağını ifade ettiğini, bunun üzerine kendisine Avusturya malının nakil ve geçişine hükûmetçe kolaylık gösterileceği, fakat kayıkçı ve hamalların nakliyata mecbur edilemeyecekleri cevabının verildiğini, yarın Abot'a gelecek eşya paketlerini Avusturya konsolosunun çıkarmaya teşebbüs edeceğinin rüsumat nazırınca haber verildiğini, şayet konsolos Avusturya mallarının ihracı ve nakli için kayıkçıları ikna eder ve buna dışarıdan müdahale olursa bunun zor kullanarak engellenmesi uygun olmayacağından bu hususta acilen gerekli emrin ve haberin verilmesini istemiştir (*BOA, DH.ŞFR: 409/45 [24 Ocak 1909]*). Bunun üzerine Avusturya vapurlarına ticari eşya vesairenin ihraç ve nakline muvafakat edecek kayıkçıları, hamalları ve ameleyi engelleyenler ve zabıtaya saldırıda bulunanlar her kimler ise İşkodra vilayetince haklarında gereken muamelenin yapılması gerekeceği cevabı verilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2717/28 [25 Ocak 1909]*).

Keza dâhiliye nezaretinden İşkodra vilayetine yazılan bir başka yazıyla da iskele memuru Hüseyin Efendi'nin memuriyet vazifesini suistimal ile gümrük mağazasına gelen Avusturya posta paketlerini boykotaj komitesine ihbar ettiğinden bunların sahipleri tarafından çıkarılmadığının şikâyet edildiği belirtilmiş ve olayın tahkik edilerek doğru ise buna meydan verilmemesi istenmiştir (*BOA, DH.MKT: 2718/3 [25 Ocak 1909]*).

10. Trablusgarp Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler

Trablusgarp Vali Vekili Mehmed Ali tarafından yazılan şifrede; Avusturya konsolosunun hükûmete gelerek boykotajcılardan iki şahsın kendisi ile imparatoru hakkında güya kötü sözler kullandıklarını şikâyet ettiği, kendisine gerekli tetkiklerin yapıp neticesinin bildirileceğinin söylendiği, ancak hükûmet dairesinden çıkarken polislin getirdiği adamlardan birinin konsolos tercümanı sıfatıyla konsolosun yanında bulunan oğlu tarafından baston ile darp edildiği, bu muamelenin hükûmet dairesinde vuku bulması nedeniyle ahali nezdinde kötü bir etki bıraktığı bildirilmiştir (*BOA, BEO: 3483/261158 [18 Ocak 1909]*). Bu olayla ilgili olarak Trablusgarp cami cemaati ise; iki Müslümanla hükûmet konağı civarında memur, zabıta, jandarma ve ahali huzurunda rast gelen konsolosun elindeki bastonu tercümanı olan oğluna verip, birinin başını yardırdığını ve bu suretle hükûmeti tahkir edip, ahalinin heyecanını tahrik ettiklerini ifade ederek, hükûmetin haysiyetinin korunması ve ahalinin heyecanının yatıştırılması için söz konusu konsolos ve tercümanın azillerini sadaret makamından istemişlerdir

(*BOA, BEO: 3483/261158* [19 Ocak 1909]). Akabinde hükûmet dairesinde bir şahsın darp edilmesinden dolayı polis jurnali mahkemeye verildiği ve konsolosluktan bir takrir istendiği gibi sefarete de gerekli tebligat yapılmış ve bu gibi şikâyetlere mahal verilmemesi hususunda hariciye nezaretine bildirimde bulunulmuştur (*BOA, BEO: 3486/261389* [4 Şubat 1909]).

Öte yandan boykotajcılardan iki kişinin Trablusgarp Avusturya konsoloshanesi kapısı önündeki arma ile konsolosa tükürerek, Avusturya hükûmetini tahkir ettikleri gerekçesiyle konsolosun talebi üzerine hapsedildikleri, ancak ahalinin tehditleri üzerine bunların derhâl tahliye edildikleri Trablusgarp Avusturya konsolosu tarafından bildirilmiştir (*BOA, BEO: 3483/261158* [25 Ocak 1909]; *BOA, BEO: 3490/261750* [10 Şubat 1909]). Söz konusu şikâyetle ilgili yapılan tahkikat sonucunda konsolosun, konsolosluğun önünden geçen boykotajcılardan Mehmed isimdeki şahsa ve Peygambere küfrettiği kesinlik kazandığından oradan aldırılması gerektiği Trablusgarp vilayetinden cevaben arz edilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2746/57* [22 Şubat 1909]).

11. Selanik Vilayetinde Yapılan Boykota İlişkin Gelişmeler

Boykot; Selanik vilayetinde de tüm şiddetiyle etkisini göstermiştir. Selanik Valisi Daniş Bey yapılan uyarı ve tembihlerin kayıkçıların galeyana gelen hislerine üstün gelemediğini ve hiçbir surette ticari malların ihracına muvaffak olunamadığını belirtmiştir (*BOA, DH.MKT: 2637/18* [20 Ekim 1908]). Nitekim Avusturya-Macaristan Devleti'nin Üsküp'teki viskonsolosluğundan gelen bir takirde; Avusturya tebaasına ait olup Üsküp şimendifer istasyonuna gelen dört vagon şekerin tahliyesinden imtina eden gümrük hamallarının bu hareketlerinden ve Üsküp rüsumat müdürü ile Avusturya konsoloshanesi tercümanı arasında cereyan eden muamelelerden dolayı protesto ve şikâyetler dile getirilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2650/94* [25 Ekim 1908]). Bu hususta konunun tahkikiyle sebep olanlar hakkında gerekenlerin yapılması ve gümrük hamalları hizmetten imtina ettikleri takdirde yapılacak muameleye ilişkin memurlara gerekli talimatın ve konsoloshaneye de durumu bildirmek üzere icraat sonrası gerekli bilginin verilmesi istenmiş; ayrıca konsoloshanenin söz konusu takirinde talep ettiği tevkif edilen vagonlar için şimendifer idaresine ödedikleri ücretin lazım gelenlerden tahsil edilerek konsoloshaneye verilmesi hususu önemine binaen Selanik rüsumat müdüriyetine tebliğ edilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2650/94* [5 Kasım 1908]).

Avusturya sefaretinin bir diğer müracaatı Selanik'te tüccardan ve Belçika tebaasından birine Avusturya vapuruyla Anvers'ten gönderilen ve Avusturya malı olduğu zannıyla ihracı engellenen malın Avusturya malı olmadığı ve buna Anvers'ten gönderilmesinin de delalet ettiği beyanıyla söz konusu malın ihracının sağlanması hususunda olmuştur. Bu müracaata mukabil defalarca tekrarlandığı gibi Avusturya malı olsa dahi ihracı engellenemeyeceğinden, gerekli kolaylığın gösterilerek neticesinin bildirilmesi Selanik vilayetinden istenmiştir (*BOA, DH.MKT: 2667/43* [24 Kasım 1908]). Bu hususta Belçika sefaretinden gönderilen takirde de; Selanik ve Dersaadet limanlarına ihraç edilmek üzere Avusturya vapuruna yüklenmiş Belçika mallarının söz konusu limanlara ihracını temin için vaki olan teşebbüslerin akim kaldığı, Belçika mallarını taşıması için Avusturya gemileri ile yapılan anlaşmanın 25 Eylül'de, yani Avusturya gemileri hakkında olağanüstü tedbirler tatbik edilmesine hiçbir sebep olmadığı bir zamanda imzalandığı ve söz konusu malların Belçika malı olduğu

hakkında Belçika konsolosu tarafından müracaatlar vuku bulmakta olduğu belirtilmiş; Belçika tebaasının bu durumdan olumsuz etkilenmemesi için gerekenlerin yapılması istenmiştir (*BOA, BEO: 3447/258461 [29 Kasım 1908]*). Bu hususla ilgili olarak Selanik valisi; Avusturya malına karşı Selanik'te başlayan boykot hakkında daha önce pek çok kez malumat verdiğini, kayıkçıların Avusturya vapurlarına hizmet etmemeye ve Avusturya malı nakletmemeye ahdetmiş olduklarından vaktiyle acentenin bunları ikna etmesini veyahut başka bir vasıta ile icabına bakmasını söyleyerek yeteri kadar polis ve jandarma da gönderdiğini, ancak hissiyat ve efkâr-ı umumiyeye karşı hareket etmek istemediklerinden vapurun iade edildiğini, bu nedenle Avusturya vapurları bir müddetten beri Selanik limanına uğramamakta iken Anvers'ten demir vesaire yüklü Avusturya Lloyd Kumpanyası vapurunun 9 Teşrin-i Sâni 1324 (22 Kasım 1908) tarihinde Selanik'e geldiğini, mavnacı ve hamalların vapurdan mal çıkarmaktan imtina ettiklerinin ihbar edilmesi üzerine polis müdürü gönderilerek, kendilerine vapurdaki malın Belçika malı olduğu bildirilse de Avusturya Lloyd vapuruyla nakledildiğinden ve Avusturya vapurlarına iş yapmayacaklarına yemin ettiklerinden dolayı bu malı çıkaramayacakları cevabını verdiklerini, bu olumsuz netice üzerine Belçika konsolosuna malumat verildiğini ve malın ihracı için diğer vasıtaları tedarik ederlerse hükûmetçe kendilerine gereken yardımın edileceğini ilaveten ifade ettiklerini, ancak Avusturya Lloyd vapurunun tekrar Anvers'e hareket ettiğini belirtmiştir. Ayrıca Selanik tüccarından bir komisyon teşkil edildiği takdirde Selanik'e gelen malın ihraç sureti vesairesi hakkındaki evrakın tetkikiyle bir karar alınarak bu suretle mavnacılarla hamallara tebligatta bulunulması ve bunların bu münasebetsizliklerine nihayet verilmesi akla gelmekte ise de bu düşünce hakkında Dersaadet'te vesair sahil şehirlerde icra edilmekte olan muamele malum olmadığından ahalinin hissiyat ve heyecanına karşı izlenecek yolla ilgili dâhiliye nezaretine müracaat edilmiştir (*BOA, DH.MKT: 2677/54 [26 Kasım 1908]*).

İlhaka bağlı tepkiler farklı yerlerde aynı amaç uğruna bu şekilde sürüp giderken 1908 yılının Kasım ayı sonu ve Aralık ayı ile birlikte Avusturya hükûmeti ile yaşanan siyasi gelişmelere bağlı olarak Osmanlı hükûmetinin tutumunda değişiklik olmuş ve Avusturya hükûmetinin Osmanlı hükûmetinden hamalların muhalif hareketlerine son vermesini istemesi üzerine Kâmil Paşa hükûmeti hamallara bu hususta bir uyarıda bulunmuştur. Hükûmetin değişen tutumu karşısında arkalarına basının desteğini alan mavnacı ve hamallar ise hükûmetin kendilerine karışamayacağını ve bu suretle kazanacakları iki üç kuruşu kazanmak istemedikleri için de suçlanamayacaklarını ifade ederek (Çetinkaya 2004: 198), Osmanlı Devleti ile Avusturya arasındaki siyasi ihtilaf Mebusan Meclisince halledilip boykota gerek kalmadığı kararlaştırılıncaya kadar tepkilerini göstermeye devam etmişlerdir (*BOA, BEO: 3503/262654 [24 Şubat 1909]*). Osmanlı ve Avusturya hükûmetleri arasında 26 Şubat 1909 tarihinde imzalanan protokol ile birlikte söz konusu siyasi ihtilafın ortadan kalkması üzerine (Servet-i Fünun, 27 Şubat 1909: 3; Tanin, 27 Şubat 1909: 1; Çetinkaya 2004: 205) bütün vilayetlere ivedilikle gönderilen telgrafla söz konusu protokol ile anlaşma sağlandığı ve Avusturya mallarının ihraç ve naklinin engellenmemesi lüzumu bildirilmiştir (*BOA, BEO: 3500/262482 [26 Şubat 1909]*).

Sonuç

Bosna ve Hersek'in Avusturya tarafından ilhakının Osmanlı halkını son derece üzdüğü ve bir o kadar da kızdırdığı anlaşılmaktadır. Osmanlı belgelerine yansıyan resmî yazışmalara göre Avusturya mallarına karşı vuku bulan boykotla ilgili olarak Osmanlı memurlarının (özellikle gümrük ve zabıta memurlarının), kayıkçıların, mavnacıların ve halkın çeşitli şekillerde karıştıkları olaylara ilişkin Avusturya hükûmetinin pek çok şikâyette bulunduğu ve bu husustaki yazışmaların Osmanlı hükûmetini oldukça meşgul ettiği görülmektedir. Aslında Avusturya hükûmeti boykotla ilgili olarak bir bakıma neredeyse bütün Osmanlı halkından doğrudan ya da dolaylı olarak şikâyetçi olmuştur. Ancak hükûmetler düzeyinde muhatapları hükûmet memurları olduğundan resmî yazışmaların konusunu da daha ziyade Osmanlı memurlarından kaynaklı sorunlar oluşturmuştur. Nitekim Osmanlı halkının Avusturya malı satın almaması, kayıkçı ve hamalların Avusturya mallarını taşımamaları, Osmanlı basınının boykot teşvikleri içeren neşriyatı kendi takdirlerinde olup, buna Osmanlı hükûmetinin müdahalesi söz konusu olamayacağından Avusturya hükûmeti de bu yolda bir talep de bulunamazdı. Bu nedenle Avusturya hükûmeti Osmanlı hükûmeti üzerinde hükûmet memurlarından kaynaklı sorunlar ile kanun ve hukuk dışı olarak nitelediği muameleler hakkında bildirdiği şikâyetlerle baskı oluşturmaya çalışmıştır.

Bu hususta Avusturyalı yetkililer tarafından Osmanlı hükûmetine bildirilen şikâyetler Osmanlı halkının boykota nasıl tepkiler verdiğine ilişkin dikkat çeken veriler sunması bakımından önemlidir. Bununla birlikte Osmanlı vali ve mutasarrıflarından gelen cevaplar göz önüne alındığında Avusturya hükûmetinin bazı şikâyetlerinin kesin olarak gerçek olduğunu söylemek mümkün ise de tüm şikâyetlerinin gerçek olduğunu söylemek güçtür. Avusturya'nın gerçek dışı olan ya da olduğu düşünülen bildirimleri ise yaşanan gelişmelerin yol açtığı gerilimden kaynaklı yanlış anlaşılımlar olarak yorumlanabileceği gibi Avusturya'nın Osmanlı Devleti'ni meşru olmayan ve hukuk dışı bir konumda bırakma gayretinin bir delili olarak da yorumlanabilir. Keza Osmanlı Devleti yetkililerinin isnat edilen suçlamaları kabul etmemeleri de ihtimal dâhilindedir. Ancak böyle dahi olsa Avusturya hükûmetinin bu hususta vuku bulan herhangi bir şikâyeti yine de Osmanlı Devleti'nin Bosna ve Hersek üzerindeki egemenlik haklarını uluslararası hukuka ve anlaşmalara aykırı bir şekilde ihlal etmesini haklı çıkarmasa gerektir.

Her ne kadar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna ve Hersek'i ilhakı uluslararası hukuka ve anlaşmalara aykırı bir hamle olsa da Osmanlı memurlarının vazifelerini kanun dairesinde yapmaları gerektiğinden Osmanlı Devleti yetkililerinin boykot süresince izlediği yol da iktisadi bir mahiyette yapılan boykotun hukuk dışı bir hâl almamasını, hükûmet memurlarının vazifelerini kanun dairesinde yapmalarını, saldırıya ve şikâyete meydan verilmemesini sağlamak şeklinde olmuştur. Osmanlı belgelerine yansıyan resmî yazışmalara göre Osmanlı hükûmetinin boykotu kanun dairesinde teşvik ettiği de söylenebilir. Zira boykotla ilgili yapılan şikâyetlere Osmanlı hükûmetinin cevabı Bâbîâli'nin memurlar üzerine nüfuz ve tesir ettiği, Osmanlı halkı ile basınının ise tamamen serbest olduğu, mavnacı ve hamalların Avusturya mallarını vapurlardan çıkarmaya ve nakletmeye zorlanamayacakları, hükûmetin görevinin asayişini sağlamaktan, Avusturya tebaasına, müstahdeminine, müesseselerine, gemilerine saldırı ve zarar vuku bulmasına meydan vermemekten ibaret olduğu

şeklinde olmuştur. Bu hususla ilgili olarak Osmanlı mutasarrıf ve valilerine; hükûmet memurları hakkında şikâyete meydan verilmemesi ve kanun dışında muamelede bulunan suçluların cezalandırılması tavsiye edilirken, Avusturyalı yetkililere; yapılan uyarı ve tembihlerin galeyana gelen halkın hislerine galip gelemediği, boykotun kaldırılmasına tek çarenin Osmanlı hükûmetini ve kamuoyunu memnun etmekten ibaret olduğu vurgusu yapılmıştır.

Öte yandan Avusturya hükûmetinin boykot devam ettiği sürece müzakerelere girişmeyeceğini beyan ettiği hâlde müzakerelere başlaması ve Osmanlı Devleti'ne Yeni Pazar Sancağı'nda bulundurduğu cüzi miktardaki askerini tahliye etmekten başka taviz vermeye yanaşmadığı hâlde mali tazminat ödemeyi kabul etmesi ise Osmanlı Devleti'nde boykotun nedenli etkili bir şekilde yürütüldüğüne delalet etmektedir.

Osmanlı belgelerine yansıyan bir diğer dikkat çeken husus da Avusturya vapurlarından yük çıkarılmasına engel olduğunda boykotu kırmak için Avusturya'nın tüccar vapurlarıyla birlikte harp gemilerini göndereceği söylentilerinin ortaya çıktığı, ancak bunun bir şayiadan ibaret kalıp, gerçekleşmemiş olduğudur. Böyle bir olayın vuku bulmamış olması da Bosna ve Hersek'i ilhak eden Avusturya hükûmetinin bir çatışmadan yana olmadığını ya da başka bir ifade ile bir çatışma ya da savaş ihtimalini göze alamadığını gösteren bir emare olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Belgeleri

A.MTZ. (04) (Sadaret Eyalet-i Mümtaze Bulgaristan Evrakı)

171/47, 173/17

BEO (Bâb-ı Âli Evrak Odası)

3445/258352, 3447/258461, 3479/260896, 3483/261158, 3483/261206, 3486/261389, 3490/261750, 3500/262482, 3503/262654, 3504/262763, 3506/262940, 3530/264695, 3535/265072, 3549/266164

DH.İD (Dâhiliye Nezareti İdare Evrakı)

124-1/26, 124-1/68

DH.MKT (Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemî Evrakı)

2629/86, 2631/8, 2631/65, 2632/6, 2634/79, 2634/99, 2635/57, 2636/27, 2637/18, 2637/50, 2638/57, 2638/62, 2638/82, 2639/4, 2641/12, 2641/31, 2642/52, 2642/53, 2644/69, 2645/61, 2648/65, 2650/1, 2650/94, 2651/87, 2651/92, 2653/69, 2657/38, 2658/91, 2659/25, 2662/8, 2664/73, 2667/43, 2668/58, 2669/77, 2672/55, 2676/32, 2677/54, 2683/19, 2683/81, 2686/55, 2687/1, 2687/26, 2688/8, 2689/28, 2689/44, 2692/3, 2693/6, 2694/67, 2694/96, 2700/45, 2700/60, 2703/72, 2706/125, 2717/28, 2718/3, 2727/23, 2745/64, 2746/57

DH.MUİ (Dâhiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Belgeleri)

29/57, 50/15

DH.ŞFR (Dâhiliye Nezareti Şifre Evrakı)

405/89, 405/104, 405/105, 406/3, 406/14, 406/24, 406/77, 406/96, 407/19, 407/109, 407/112, 409/45

HR.SYS (Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı)

266/1

Y.PRK.TKM (Yıldız Perakende Evrakı Tahrirât-ı Ecnebiye ve Mâbeyn)

51/54

ZB (Zabtiye Nezareti Evrakı)

627/87

B. Diğer Yayınlar

Bekos, Konstantin, Garcia, Marco. 2011. "Türkiye: Ticaret Ortağından Yatırım Ortağına-Avusturya Bakış Açısıyla Bir Genel Değerlendirme", *Türkiye Avusturya Ekonomik İlişkilerine Toplu Bakış*. (Ed.) İnanç Atılgan ve Richard Bandera. Ankara: Grafiker.

Beydilli, Kemal. 1991. "Avusturya". ss. 174-177 içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 4. İstanbul: TDV Yayınları.

"Boykotaj Kalkmıştır", *Tanin*, 27 Şubat 1909.

"Boykotajın Refi", *Servet-i Fünun*, 27 Şubat 1909.

Çetinkaya, Y. Doğan. 2002. "Economic Boycott As a Political Weapon: The 1908 Boycott in the Ottoman Empire/Politik Bir Silah Olarak İktisadi Boykot: Osmanlı İmparatorluğunda 1908 Boykotu". Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çetinkaya, Y. Doğan. 2004. *1908 Osmanlı Boykotu: Bir Toplumsal Hareketin Analizi*. İstanbul: İletişim.

Elmacı, Mehmet Emin. 1996. "Bosna-Hersek'in Avusturya Tarafından İlhakı ve Doğurduğu Tepkiler (1908-1912)". Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Elmacı, Mehmet Emin. 1997a. "Fes-kalpük Mücadelesi". *Toplumsal Tarih*. 42: 28-32.

Elmacı, Mehmet Emin. 1997b. "1908 Avusturya Boykotunda Liman İşçileri". *Kebikeç*, 5:155-162.

Elmacı, Mehmet Emin. 1999. "Karikatürlerle Avusturya Boykotajı". *Toplumsal Tarih*. 63: 48-53.

Emiroğlu, Kudret. 1994. "Trabzon'da Avusturya Boykotu 1908". *Toplumsal Tarih*. 8: 17-21.

Gölen, Zafer. 1998. "İkinci Meşrutiyet Döneminde Bosna Hersek'in İlhakına Tepkiler". *Toplumsal Tarih*. 60:9-16.

- Gönenç, Senem. 2021. "Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna ve Hersek'i İlhakı (5 Ekim 1908) ve Müteakip Gelişmeler". *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*. 10(2): 509-556.
- İlhan, Mehmet Emin [Elmacı]. (1997). "İzmir'de Avusturya Boykotajı". *Tarih ve Toplum*. 161: 19-26.
- Kişi, Şule Sevinç. 1996. "Avusturya ve Bulgaristan'a Karşı İzmir'de 1908 Boykotu". *Tarih ve Toplum*. 24(152): 68-78.
- MMZC (D. I, İS. I). 1982. C. 1. Ankara: TBMM Basımevi.
- MMZC (D. I, İS. I). 1982. C. 2. Ankara: TBMM Basımevi.
- Özkan, Ayşe. 2002. "Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan Tarafından İlhakı (5 Ekim 1908)". Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Pittioni, Manfred. 2011. "Osmanlı-Avusturya Ticari ve Ekonomik İlişkileri", *Türkiye Avusturya İlişkilerine Toplu Bakış*. (Ed. İnanç Atılğan ve Richard Bandera). Ankara: Grafiker.
- Samsinger, Elmar. 2010. "Avusturya Lloyd Şirketinin Seyahat Rehberinden; 1900'lü Yıllarda Doğu Seyahatleri". (Çev.) F. Yılmaz. *Österreich in Istanbul*. C. 1. (Ed.) Rudolf Agstner-Elmar Samsinger. Berlin-Wien: Lit.
- Yavuz, Erdal. 1979. "1908 Boykotu". *ODTÜ Gelişme Dergisi: Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar*, 1978 özel sayısı: 163-181.
- Yılmazata, Mehmet. 2005. "Avrupa Devletlerin Bloklaşma Sürecinde 1908/1909 Bosna'nın İlhak Krizi", Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmazata, Mehmet. 2013. *Savaşa Giden Yol: 1908 Bosna-Hersek'in İlhakı*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.